

باننذ رحیمی
خبرنگار گروه اقتصاد

کتاب شاید ارزان‌ترین بلیت برای سفر در زمان باشد؛ سفری به لحظه‌های طلایی نونشتن ، به ذهن نویسنده و به هم‌نشینی بی‌واسطه با اندیشه‌ها. در حوزه‌هایی مانند اقتصاد، این سفر شاید دشوارتر اما بی‌تردید پربارتر است و بهینه‌ترن راه برای این است که خواننده از طریق اندیشیدن مجدد اندیشه‌ها پس از مطالعه یک اثر، همانی نباشد که پیش از مطالعه بود. به بهانه برگزاری تازه‌ترین دورنمایشگاه کتاب تهران به عنوان یکی از محل‌های اصلی ایجادو جذب حلقه‌هاو گعده‌های کتابخوانان که تا روز شنبه، ۲۷ اردیبهشت ماه برقرار است، یک‌لیست از پیشنهاد۱۸ اقتصاددان و پژوهشگر اقتصادی در راستای معرفی بهترین و عمیق‌ترین کتاب‌ها برای افزایش دانش اقتصادی مخاطب عام و غیرتخصصی و همچنین مخاطب تخصصی و اقتصاد خوانده‌تهیه‌شده که پیشنهادهایی از نام‌های مشهوری از جمله کمال اطهاری، علی سرزعیم، مجید شاکری، امیرحسین خالقی و هاشم آردم و... در آن به چشم می‌خورد.

کمال اطهاری

پژوهشگر اقتصاد توسعه

- ملت‌ها و ناسیونالیسم پس از ۱۷۸۰/ نویسنده: اریک هابسبام/ مترجم: مهدی صابری /انتشارات: نشر چشمه
- کتاب تاریخ و آگاهی طبقاتی /نویسنده: گئورگ لوکاج /مترجم: محمدجعفر پوینده/ انتشارات: نشر چشمه
- درآمدی بر سرمشق توسعه اقتصاد و جامعه دانش در ایران/ نویسنده: کمال اطهاری/ انتشارات: شرق

مجید شاکری

اقتصاددان و پژوهشگر مالیه حکمرانی

- اقتصاد پوئین /نویسنده: کریس میلر /مترجم: محمدجواد قربانی /انتشارات: دنیای اقتصاد
- شجاعت عمل /نویسنده: بن برنانکی /مترجم: علی حبیبی /انتشارات: دنیای اقتصاد
- کتاب ریاست محترم (کشمکش در جلسات هیئت مدیره و ظهور کنشگری سهامداران) /نویسنده: جفرسون گرام آتر جمه: مطهره اسلامی /انتشارات: بورس
- سقوط اقتصاد۲۰۰۸ /نویسنده: آدام توز/مترجم: پیروز اشرف/ناشر: اختران

علی سرزعیم

اقتصاددان

- اقتصادناهیجاری‌های اجتماعی /نویسنده: استفان لویت/ ترجمه: سعید مشیری/ ناشر: نشر نی
- تیه‌کاران اقتصادی /مترجم: دکتر قبادی /ناشر: نگاه معاصر
- بازیس‌گیری توسعه/مترجم: برزین جعفر تاش/ناشر: لوح فکر
- نظم و زوال سیاسی /نویسنده: فرانسیس فوکویاما/ مترجم: رحمن قهرمانپور/ ناشر: روزنه
- شجاعت عمل /نویسنده: بن برنانکی /ناشر: دنیای اقتصاد

امیرحسین خالقی

اقتصاددان

- تدبئی /انتشارات: پارسه
- اقتصاد به روایتی دیگر / نویسنده: موسی غنی‌نژاد/ انتشارات: دنیای اقتصاد
- شاه و شطرنج قدرت در خاورمیانه /نویسنده: آرش رئیسی‌نژاد/مترجم: پریسا فرهادی/ انتشارات: نشر نی

زهراکاویانی

کارشناس اقتصادی

- معمای فراوانی/ نویسنده: تری لین کارل/ مترجم: جعفر خیرخواهان/ انتشارات: نشر نی

۱۸ اقتصاددان در گفت‌وگو با «فرهیختگان» به شما کتاب پیشنهاد می‌دهند

اقتصاد خوان شوید

- مبارزه با نابرابری /نویسنده: دنی رودریک/ مترجم: مجید امیدی/ انتشارات: روزنه
- اقتصادفقیر نویسنده: آیهیجیت جنرچی /مترجم: جعفر خیرخواهان/ انتشارات: دنیای اقتصاد

امیرمحمد گلوانی

کارشناس اقتصادی

- توسعه به مثابه آزادی/ نویسنده: آمارتیا سن/ مترجم: وحید محمودی/ انتشارات: دانشگاه تهران
- اقتصادسیاسی ایران/ نویسنده: همایون کاتوزیان/ مترجم: محمدرضا نفیسی/ انتشارات: مرکز
- قانون، قانون‌گذاری و آزادی (سه جلدی) /نویسنده: فردیش فون هایک/ مترجم: مهشید معیری/ انتشارات: دنیای اقتصاد

وحید شقاقی شهری

کارشناس اقتصادی و استاد دانشگاه

- تاریخ تحولات سیاسی، علمی و اندیشه‌های اقتصادی در جهان و ایران نو یسنده: وحید شقاقی شهره‌ی، معصومه والی/ انتشارات: انتشارات نور علم
- نبرد تراشه‌ها/ نویسنده: کریس میلر /مترجم: موسی موسوی‌نوز/ انتشارات: چاپ و نشر بازگانی
- هزیننهایی صفر /نویسنده: جرمی زیف‌کین /مترجم: سعیدزکریان/ انتشارات: آموخته

هاشم آردم

کارشناس قتصادی

- قوی سیاه / نویسنده: نسیم نیکلاس طالب/ مترجم: محمدابراهیم محبوب/ انتشارات: آریانا قلم
- چطور کشورها ورشکست می‌شوند؟ /نویسنده: ری دالیو
- اصول مواجهه با تغییر نظم جهانی/ نویسنده: ری دالیو
- جنگ‌های اریز/ نویسنده: جیمیز ریکاردز/ناشر: دنیای اقتصاد
- پوست در بازی/ نویسنده: نسیم نیکلاس طالب/ مترجم: هادی بهمنی/ انتشارات: نشر نوین توسعه
- اقتصادروایی /نویسنده: رابرت جی شیلر /مترجم: سعیدزکریان/ناشر: آموخته

زهرافتوره‌چی

استاد دانشگاه و کارشناس اقتصادی

- نگاهی با دوربین به اقتصاد ایران/ نویسنده: احمد سیف/ انتشارات: کرگدن
- اقتصاد ایران/ نویسنده: حسین عظیمی/ انتشارات: نشر نی
- اصول اقتصاد/ نویسنده: محسن نظری/ ناشر: نگاه دانش

فرهادی پور/ انتشارات: دنیای اقتصاد

- اقتصاد حکم می‌راند /نویسنده: دنی رودریک/ مترجم: محمدرضا فرهادی پور/ انتشارات: آشیان

سیدمرتضی افقه

اقتصاددان

- فهم فرایند تحول اقتصادی /نویسنده: داگلاس نورث/ مترجم: میرسعید و مهاجرانی /ناشر: نهادگرا
- مبانی نظری چالش‌های اقتصاد ایران/ نویسنده: سیدمرتضی افقه/ انتشارات: جهاد دانشگاهی
- چین چگونه از شوک در ماننی گریخت/ نویسنده: ایزابلام وبر / مترجم فرزانه چهاربند/ناشر: نهادگرا
- فلسفه سیاسی آدام اسمیت/ نویسنده: گری اسمیت/ ترجمه محمود متوسلی/ ناشر: نهادگرا
- نابرابری ملت‌ها/ نویسنده: دارون عجم اوغلو/ مترجم: حمیدرضا خطیبی/ انتشارات: هنوز

امیرعباس امامی

پژوهشگر اقتصاد دیجیتال

- اقتصاد برای همه: تشریح مفاهیم اقتصاد کلان به زبان ساده/ نویسنده: علی سرزعیم
- بیش اقتصادی برای همه: تبیین مفاهیم اقتصاد خرد به زبان ساده/ نویسنده: علی سرزعیم
- معرفت‌شناسی علم اقتصاد/ نویسنده: موسی غنی‌نژاد
- ریشه‌های اقتصادی دیکتاتوری و دموکراسی/ نویسنده: عجم اغلو و رابینسن
- تورم و اخلاق/ نویسنده: اندرو دیکسون وایت
- دید اقتصادی/ نویسنده: پیتری دیف، اندرو جی شیف
- حقایق و مغالطه‌ها در اقتصاد/ نویسنده: توماس ساول

یعقوب اندایش

استاد دانشگاه و کارشناس اقتصاد

- اخلاق و اقتصاد/ نویسنده: آمارتیا سن/ مترجم: حسن فشارکی/ انتشارات: شیرازه
- اقتصاد سیاسی/ نویسنده: ارنست مندل/ مترجم: کمال خالق‌پناه/ انتشارات: گل آقین
- تورم و فروپاشی/ نویسنده: آدام فرگوسن و اندرو دیکسون وایت/ مترجم: محسن عسکری جعفری /ناشر: ثالث
- حکمرانی اقتصاد/ نویسنده: دنی رودریک/ مترجم: ابوالقاسم مهدوی‌مزه/ ناشر: روزنه
- چگونه در باره اقتصاد فکر کنیم ؟ /نویسنده: پرلنارت بایولند/ مترجم: یاسین آخش/ ناشر: فراهم
- کلیات علم اقتصاد/ نویسنده: جان ای. لیست، جیمز ای. رابینسون، دارون عجم اوغلو/ مترجم: محمدحسین نعیمی پور/ انتشارات: روزنه

علی رئوفی

کارشناس اقتصادی

- اقتصاد چگونه کار می‌کند /نویسنده: راجر فارمر/ مترجم: محمدرضا فرهادی پور/ انتشارات: دنیای اقتصاد
- چگونه با آمار دروغ بگوئیم /نویسنده: دارل هاف/ مترجم: حسین راهداری/ انتشارات: دنیای اقتصاد

محمد میرزایی

کارشناس حوزه رادزیجیتال

- بازار و نهادهای مالی /نویسنده: آنتونی ساندرز و مارسیا کورنت/ مترجم: رضا تهرانی و عسگر نوربخش/ انتشارات: دانشگاه تهران
- کتاب Hedge fund risk fundamentals نو یسنده: Richard horwitz

وام‌های کوچک، تحولی بزرگ؛ تجربه بانک تهی‌دستان برای ایران

میزان گسترش گرامین بانک

گرامین بانک از تک‌پروژه کوچک‌کرد روستای جبرایه یک محل جهانی تبدیل شده است. تا اکتبر ۲۰۲۳، این بانک در بیش از ۸۱۰۰ روستای بنگلادش فعالیت دارد و شبکه‌های گسترده‌از شعبه کارکنان شامل می‌شود. علاوه بر بنگلادش، مدل گرامین در بیش از ۴۰ کشور جهان از جمله هند، فیلیپین و ایالات متحده، بازتولید شده است. برای مثال، در هند، مؤسسه SKS Microfinance از این مدل الهام گرفت و تا سال ۲۰۱۰ به بیش از ۷ میلیون نفر وام داد. در سطح جهانی، گرامین به عنوان الگویی برای مؤسسات تأمین مالی خرد شناخته شده و جایزه نوبل صلح سال ۲۰۰۶ به محمد یونس و این بانک اعطا شد، که نشان‌دهنده تأثیر گسترده آن بر کاهش فقر و تقویت تولید است. این گسترش نشان می‌دهد ایده‌وام‌های کوچک بدون وثیقه، فراتر از بنگلادش، قابلیت اجرا و موفقیت در جوامع مختلف را دارد.

درس‌هایی برای ایران

تجربه گرامین بانک پیامی روشن برای ایران به همراه دارد که با شعار سال «سرمایه‌گذاری برای تولید» هم‌سو است. وام‌های کوچک قادرند تولید را در میان اقشار محروم احیا کنند و به جریان اندازند. در ایران، چالش کمبود سرمایه، مانعی جدی پیش روی تولید است؛ چنانکه گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس در سال ۱۴۰۱ نشان می‌دهد، ۳۰ درصد واحدهای صنعتی در شهرک‌های صنعتی به دلیل نداشتن منابع مالی کافی، نفعی‌نمی‌یابا رکد شده‌اند. در این میان، طرح مشاغل خانگی که از سال ۱۳۹۹ آغاز شد، با ایجاد بیش از ۲۰۰ هزار شغل تا سال ۱۴۰۲، ظرفیت تأمین مالی خرد را در کشور به نمایش گذاشت. گسترش این مدل با الگو برداری از گرامین بانک و اعطای وام‌ها بدون وثیقه از طریق سازوکار گروهی، می‌تواند راهی مؤثر برای تقویت تولید در روستاها و شهرهای کوچک فراهم کند و به این ترتیب، پایه‌های اقتصادی مولد را استوارتر سازد. این مسیر، مشارکت مردم را که محور اصلی شعار سال است، به شکلی ملموس تحقق می‌بخشد. هنگامی که یک زن روستایی با دریافت وامی چند میلیون تومانی، کارگاهی خانگی راه‌اندازی می‌کند یا یک کشاورز با همین سرمایه، تولید خود را افزایش می‌دهد، نه تنها معیشت خانواده‌اش بهبود می‌یابد، بلکه این گام‌های کوچک، اقتصاد کشور را از وابستگی به دلالی، به سمت تولید هدایت می‌کند. گرامین بانک به ما می‌آموزد که سرمایه‌گذاری برای تولید، لزوماً به پروژه‌های عظیم وابسته نیست، بلکه گام‌ها با اعطای دلار به دستانی شایسته، می‌توان تحولی بزرگ در تولید ایجاد کرد و این تحول، زنجیر وار به رشد اقتصادی و کاهش فقر منجر می‌شود.

سازوکار بانک تهی‌دستان (گرامین بانک)

گرامین بانک با سیستمی متفاوت از بانک‌های سنتی طراحی شده است. این بانک به جای تکیه بر وثیقه‌های مادی، از مکانیسم «تعهد جمعی» استفاده می‌کند. در این مدل، وام‌ها به گروه‌های کوچک، معمولاً پنج نفره، اعطا می‌شود و هر عضو گروه به صورت جمعی مسئول بازپرداخت وام‌های دیگران است. این سازوکار، حس مسئولیت‌پذیری و اعتماد را تقابل در میان اعضا تقویت می‌کند. اگر یکی از اعضا نتواند قسط خود را پرداخت کند، سایرین موظف‌اند آن را جبران کنند، که این امر فشار اجتماعی مثبتی برای بازپرداخت به موقع ایجاد می‌کند. وام‌ها ابتدا در مبالغ بسیار کم، مانند ۲۰ تا ۵۰ دلار ارائه می‌شوند و به صورت تدریجی افزایش می‌یابند. وام‌گیرندگان پس از بازپرداخت موفق هر مرحله، می‌توانند وام بزرگ‌تری دریافت کنند. این سیستم به افراد انگیزه می‌دهد تا از سرمایه به‌دستی استفاده کنند و بازپرداخت را جدی بگیرند. برخلاف بانک‌های سنتی که بر سودآوری متمرکزند، گرامین بانک هدفش توانمندسازی فقراست و نرخ بهره آن، که حدود ۲۰ درصد است، به مراتب پایین‌تر از وام‌دهندگان محلی (که گاهی تا ۱۰۰ درصد هم می‌رسد) تعیین شده است.

موفقیت گرامین بانک با اعداد و ارقام قابل توجهی همراه است. بر اساس گزارش رسمی این بانک، تا اکتبر ۲۰۲۳، گرامین به بیش از ۱۰۱ میلیون نفر وام اعطا کرده است که ۹۴ درصد آن‌ها زنان بوده‌اند. مجموع وام‌های پرداختی از زمان تأسیس تا این تاریخ به ۳۴/۷ میلیارد دلار رسیده است. همچنین نرخ بازپرداخت وام‌ها، که به لطف سیستم تعهد جمعی به ۹۷ درصد می‌رسد، یکی از بالاترین نرخ‌ها در میان مؤسسات مالی جهان است. همچنین، گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۱۰ اعلام کرد ۶۴ درصد از وام‌گیرندگان گرامین از خط فقر عبور کرده‌اند که این امر از تبدیل مصرف‌کنندگان صرف به تولیدکنندگان فعال حکایت دارد.

کند، نخستین مانعی که با آن روبرو شد، سیستم بانکداری سنتی بود. او برای اولین بار به بانک دولتی جاتانا، بزرگ‌ترین بانک روستایی بنگلادش، رفت و درخواست کرد وام‌های کوچک به فقیران داده شود. اما پاسخ مدیر بانک نه تنها منفی بود، بلکه حاوی تمسخر و شکایت بود. مدیر با عصبانیت گفت: «پر فوسور، شما متوجه نیستید، ما نمی‌توانیم به فقیران وام بدهیم. آن‌ها هیچ وثیقه‌ای ندارند.» یونس که از قبل به این موضوع فکر کرده بود، سعی کرد توضیح دهد که فقیران واقعاً به وثیقه نیاز ندارند. او با حوصله و با لحنی محکم پاسخ داد: «اما فقیران ۱۲ ساعت در روز کار می‌کنند تا چیزی بخرند. آن‌ها مجبورند پول شما را پس بدهند تا دوباره بتوانند وام بگیرند. در واقع، زندگی آن‌ها بهترین تضمین است.» مدیر بانک با تعجب و شکایت به او نگاه کرد و گفت: «پر فوسور، شاید ایدل گرا هستی!» با این حال یونس که مصمم بود، پیشنهاد کرد خودش ضمان تمام وام‌ها شود. مدیر بانک با حیرت و شگفتی به او نگاه کرد، انگار این مرد دیوانه شده است. اما در نهایت، مدیر با شرط ضمانت شخصی یونس، موافقت کرد. یونس فکر می‌کرد که پس از توافق، وام‌ها به سرعت به دست فقیران خواهد رسید. اما، واقعیت چیز دیگری بود. به دلایل مختلف، از جمله مسائل اداری و ورال‌های کاغذبازی، ۹ ماه طول کشید تا وام‌ها تأیید شود و به دست فقیران برسد. این ۹ ماه برای یونس و فقیران روستای جبرا، دوره‌ای از ناامیدی و صبر بود. وقتی بالاخره وام‌ها به دست فقیران رسید، مشخص شد آن‌ها دقیقاً می‌دانند این پول تنها شانسشان برای پایان دادن به فقر است. آن‌ها با دقت و مسئولیت‌پذیری شروع به استفاده از وام‌ها کردند. صغیه، زنی که با مبوی می‌بافت، از اولین افرادی بود که وام ۲۵ دلاری دریافت کرد. وقتی پول را در دستانش گرفت، از شدت ترس لرزید. اشک از چشمانش جاری شد و گفت: «من تا به حال این مقدار پول را در دستم نداشته‌ام. حتی تصورش را هم نکرده بودم.»

این لحظه، آغاز تحولی بزرگ بود. فقیران که قبلاً تحت فشار وام‌های گران قیمت دلالات و واسطه‌ها بودند، حالا توانستند به تدریج از چرخه بدهی خارج شوند و زندگی بهتری برای خود و خانواده‌هایشان سازند. یونس درک کرده بود که برای موفقیت این مدل، باید سیستمی ایجاد کند که تمام وام‌ها به موقع بازپرداخت شوند، بلکه اعتماد و مسئولیت‌پذیری جمعی نیز تقویت شود. او سیستم گروهی را طراحی کرد. افرادی که گروه‌های ۵ نفره تقسیم می‌شدند و هر گروه مسئول بازپرداخت وام‌های اعضای خود بود. این سیستم به گونه‌ای طراحی شده بود که اگر یکی از اعضا نتواند قسط خود را پرداخت کند، دیگران موظف بودند آن را جبران کنند. این مکانیسم که به «تعهد جمعی» معروف شد، نرخ بازپرداخت را به ۹۷ درصد رساند که میزان فوق‌العاده‌ای محسوب می‌شد.

در سال ۱۹۷۴، بنگلادش یکی از بزرگ‌ترین بحران‌های انسانی خود روبرو شد. قحطی و گرسنگی به سرعت گسترش یافت و موجی از مرگ و نابودی را در سراسر کشور بر جای گذاشت. محمد یونس، استاد دانشگاه و اقتصاددانی که در دانشگاه چیتاگونگ تدریس می‌کرد، هر روز شاهد صحنه‌هایی بود که ذهن او را آشفته می‌کرد. مردم در خیابان‌ها، روی پله‌های خانه‌ها و حتی در حاشیه راهروهای دانشگاه محل تدریسش، در حال مرگ از گرسنگی بودند. این مرگ‌ها آرام‌آرام بدون هیاهو رخ می‌دادند؛ انگار که زندگی به تدریج از بدن افراد خارج می‌شد و هیچ مقاومتی وجود نداشت. یونس در کتاب «انگشتی به دستان» می‌نویسد: «مرگ از گرسنگی یکی از وحشتناک‌ترین نوع مرگ‌هاست. آرام و بدون مقاومت رخ می‌دهد و تا زمانی که آخرین نفس کشیده می‌شود، حتی حضور آن را نمی‌توان حس کرد.» او هر روز از کلاس درس خارج می‌شد و در خیابان‌ها با مناظری مواجه می‌شد که هیچ شباهتی به فیلم‌های آمریکایی نداشت. در فیلم‌ها، فقر، همان همیشه پیروز می‌شدند و دستان‌ها با خوشبختی به پایان می‌رسیدند. اما در واقعیت، افراد خوب یعنی همان کسانی که فقط می‌خواستند زندگی به مانند بدون هیچ مقاومتی از زمین می‌رفتند. این تضاد باعث شد یونس شروع به پرسیدن سوالاتی از خود کند: «این تئوری‌های پیچیده اقتصادی چه فایده‌ای دارند وقتی که مردم بسیاری در کنارهای راه روی دانشگاه در حال مرگند؟ چرا نمی‌توانم به آن‌ها کمک کنم؟» از همین جهت یونس تصمیم گرفت دست به کار شود. او به روستای جبرا، محلی نزدیک دانشگاهش رفت تا ببیند چگونه می‌تواند به فقیرترین خانواده‌ها کمک کند. در آنجا با صغیه، زنی که در حال بافتن لباس بود و آشنانشد. صغیه هر روز برای هر یامیو۵ تاکا (معادل ۲۲ سنت) وام می‌گرفت و تنها ۲ سنت سود می‌برد. او با وجود تمام تلااش، نمی‌توانست از چرخه فقر بیرون بیاید. دست‌های تیره و ناخن‌های سیاه و چرک‌آلودش نمادی از سختی‌های زندگی بود. یونس از خود می‌پرسید: «چطور می‌توانم در یاره میلیون‌ها دلار در کلاس درس تئوری بدهم، در حالی که زندگی افراد به چند پتی بستگی دارد؟» او ویکی از دانشجو‌یانش شروع به جمع‌آوری اطلاعات کردند و در عرض یک هفته متوجه شدند ۴۲ نفر فقط به کمتر از ۲۷ دلار نیاز دارند تا از دستان واسطه‌ها و دلالان رها شوند. این آغاز یک انقلاب بود. اولین باری که یک زن وام ۲۵ دلاری دریافت کرد، زنی که در ترس لرزید. پول انگشتانش را می‌سوزاند و اشک چهره‌اش را فرا گرفت. او تا آن زمان تصور نمی‌کرد که بتواند این مقدار پول را در دستان خود داشته باشد. این لحظه، آغاز «گرامین بانک» بود. وقتی محمد یونس تصمیم گرفت به فقیران روستای جبرا کمک